Fortrængninger

Af Mogens Heiselbæk, født 1932 i Hjørring.
Dyrlæge i Gørding siden 1. august 1966.

Ankomst

Vejret artede sig fra sin pæne side, da vi – min kone, ældste datter, Anita, og jeg arriverede til Gørding i slutningen af 1966. 3 måneder forinden havde vi dog besøgt byen for at aftale nærmere samarbejde med dyrlægen i Gørding: Henry Brøndum Petersen – de nærmere betingelser for samarbejde i dyrlægegerningen, såsom løn, bolig, transportmidler, vagtsamarbejde aften- og weekendvagter – dengang var der samarbejde med dyrlæge E. Wium i Vejrup. Desuden var der kontrolarbejde på Rødding Svineslagteri. Det var alt sammen arbejde og betingelser, som ikke afveg i nævneværdig grad fra tidligere arbejdssteder i Mammen ved Bjerringbro og Rødkærsbro.

Forhandlingerne blev hurtigt afsluttet, og aftalen blev bl.a., at vi skulle begynde 1. august 1966.

Byen lå, som den ligger i dag, neden for en bakkeskråning, hvor kirken ligger som en vagtborg på toppen nord for det lille samfund. Indfaldsvejen er én lang gade, som fortsætter i hovedgaden med enkelte sideveje. Husene er ikke særlig pæne, og nogle af dem er dårligt byggede, men ind imellem lå der et skikkeligt hus, og undrede sig over de naboer, som tiden havde bragt. De grønne marker strakte sig øst og vest for gaden, inden man kom til den rigtige by, som viste sig at være den yngste. Østergårdsvej, som vi skulle bo på, var endnu ikke asfalteret, ja dårligt nok anlagt. På den anden side af vejen havde tre lærerpar taget mod til at flytte ud fra de autoriserede lærerboliger på skolen, og begynde et nybyggerliv på Østergårdens Klondyke. De blev nogle dejlige naboer med tiden. »Jow, no er wi jo bløwen en stuer bøj«, siger Anders i Hans Kirks bog, Skyggespil, »Å en kinner jo ett åll di minnisker, men en ved jo åsse knap om en bryder sæ om ett. Det er møj rasselværk, som fløtter te«. Om der var en Anders, der tænkte eller sagde som så, opdagede vi ikke, men Hans Lund på Østergården var den første, vi stødte på. Midt under indflytningen stod han pludselig i stuen og bød os velkommen til Gørding. Pludselig forsvandt han, for et øjeblik efter at komme tilbage med vores nye nabo mod vest: Brugsuddeler Ib Ibsen, og så kan det nok være, at historierne fløj om ørerne på alle – incl. min fader, som altid var god for egnshistorier,

især fra Vendsyssel. Ib Ibsen anbefalede Gustav – dengang og siden ikke noget efternavn – til at sætte TV-antenne op, og han kom samme eftermiddag med jagtgevær og stiger, for vi skulle jo se verdensmesterskabet i fodbold om aftenen, men aftenen blev forlagt til Brøndum Petersen, da Gustav havde vendt antennen forkert. Den blev drejet næste dag.

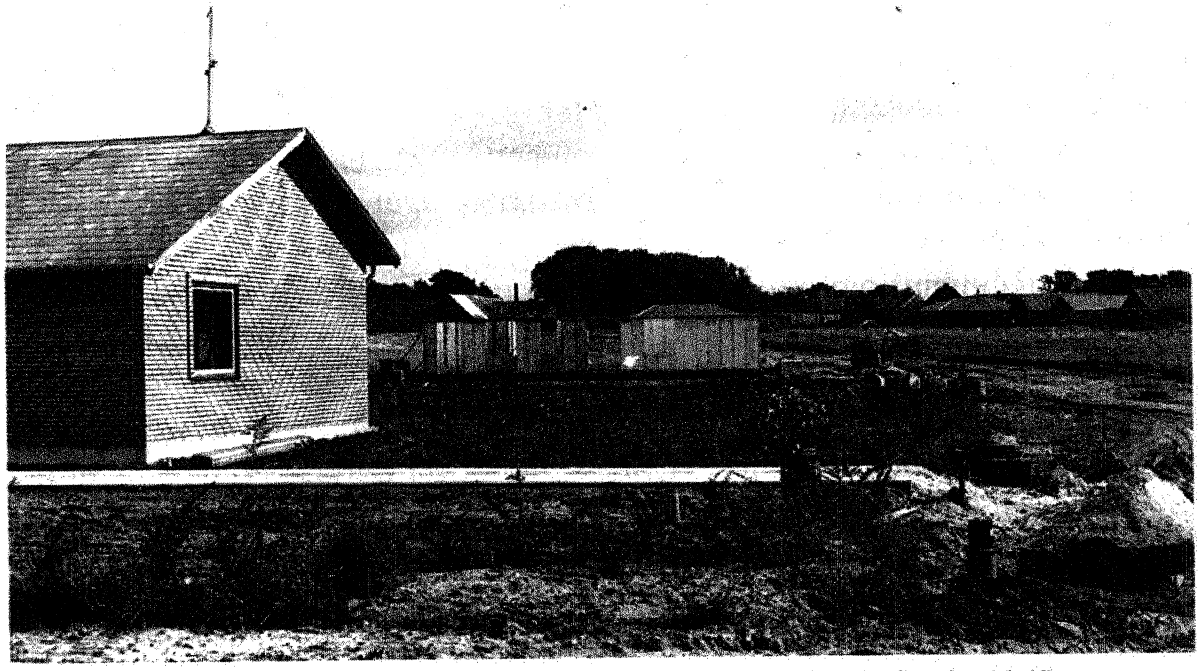

Klondyke på Østergårdsvej. Østergården i baggrunden. Efterår 1965.
Foto: Gørding Sognearkiv.

Begyndelsen

Fra mit tidligere arbejdssted i Midtjylland, var jeg blevet advaret mod at tage til Sydvestjylland, for de var »nuen sære nuen« dernede. Men efter at være kommet godt i gang med gerningen og havde været heldig med patienterne og deres ejere, og især at have haft held med nogle vanskelige fødsler, og havde kunnet få liggende køer op at stå igen ved forgiftninger og mælkefeber, så følte man sig lettet, og det tror jeg også, at landmændene gjorde, og ved at følge det gamle mundheld om, at skal du ind på livet af en vestjyde, så skal du rose hans kone og klappe hans hest, gjorde, at det hele kom af sig selv. Jeg har hørt, at det gik ilde for dem, som tog fejl af hest og kone.

Det var dyrt at holde dyrlægeassistent – det sagde alle chefdyrlæger dengang – så derfor havde Brøndum Petersen fået timelønnet kontrolarbejde på Rødding Svineslagteri. Dette arbejde delte vi som brødre, men ellers lavede assistenten det meste af arbejdet – i hvert fald alt kollektivt arbejde, og på det tidspunkt var det udryddelsen af tuberkulose hos kvæg, som havde første pri-

oritet. Den smitsomme kastning var faktisk væk i slutningen af 50erne, men nye tilfælde af kastninger uden påviselige årsager stod stadig som en gåde for dyrlæger dengang. Siden skulle det vise sig, at det var en helt anden sygdom, som forskningen endnu ikke var nået ind til, en sygdom, hvis årsagsforhold og udvikling er meget indviklet, og for nogle – også for dyrlæger – er svær at forstå (BVD). Aldrig har jeg taget så mange TB-prøver som i efteråret og vinteren 1966/67. Der var mange besætninger af jævn stor størrelse, som skulle prøves og aflæses, men det gav dog en virkelig god indgangsvinkel til hele klientellet, at gennemgå hele besætninger med ejerens hjælp, og så lærte man jo også de topografiske forhold på egnen.

Henry Brøndum Petersen (HBP) havde overtaget praksis i Gørding pr. 1. januar 1947 efter dyrlæge Anders Ebbesen, som var blevet udnævnt til kredsdyrlæge i Ribe amt på samme tid. Anders Ebbesen blev boende i Gørding under hele sin embedsperiode. HBP meddelte mig senere, at det at have gode politiske forbindelser altid ville kunne give gode avancementsmuligheder inden for landbrugsministeriet, og på dette tidspunkt var forbindelser til partiet Venstre ikke at foragte. Ebbesen boede i dyrlægeboligen sammen med familien Brøndum Petersen i ca. 3 måneder efter udnævnelsen, og to familier i samme bolig var vist ikke særlig morsomt, så Henny Br. Petersen fløjtede lysteligt, da hun med sæbe og skrubbe indledte den store rengøring, efter at Ebbesens var flyttet over gaden til afd. lærer Dreyers villa. Her boede de, indtil Ebbesen blev overflyttet til kredsdyrlægeembedet i Svendborg. HBP overtog Ebbesens bil; en Ford V8 årgang 1939, som under krigen havde gået på gasgenerator. I 1945 blev den omjusteret til benzin, og HBP havde den derefter i 6 år. Det var i sulfatiden. Sulfonamiderne var kommet frem i begyndelsen af 1930erne og brugt til næsten alle infektionssygdomme, men desværre skuffede de ved overdreven brug, idet de derved gav organbeskadigelser og resistenser, således at bl.a. gonokokker stadig under hele besættelsen blev bekæmpet med kviksølvpræparater!!!

Pionertiden

Efter besættelsens ophør kom nye bekæmpelsesmetoder for infektionssygdomme udefra. Den største og mest epokegørende opfindelse var penicillinet og dermed med tiden andre antibiotika. HBP har meddelt mig, at han bruge sit første penicillin i 1947 til yverbetændelse høs køer.

Smådyrspraksis var ikke noget, man gav sig af med i de tider. Det var blot noget, som man tog med, når man i forvejen var på de kanter. Hundene kunne til nød få en insprøjtning, hvis de var kommet galt af sted, medens kattene blot gik afsides og kurerede sig selv eller døde. HBP fortæller endvidere,

at den første hund, han havde i konsultation – under en middag hos slagtermester Andersen – var Ib Ibsens hund, som havde været på gale veje. De aftalte, at den skulle have en hormonbehandling næste dag. Honoraret var dengang i rationeringens tid: Kaffe og brændevin. Nogle måneder efter spurgte HBP – også ved et gilde – hvordan det var gået med hundens abort. »Jo, sagde Ibsen – den havde aldrig haft så flot et kuld hvalpe, som denne gang!!!«. Operationer på større dyr var der faktisk ikke tid til, idet antallet af klienter var for stort. Patienterne blev indsat på Ansager Dyrehospital – næsten altid til kejsersnit, men lidt efter lidt begyndte Brøndum P og jeg at lave flere og flere kejsersnit selv. I en periode i slutningen af 1968, blev der lavet 16 forløsninger på denne måde i løbet af 14 dage og nætter.

Overtagelse og store problemer

I efteråret 1968 forelagde HBP sine fremtidsplaner for mig, som i korthed gik ud på, at han ville stå af ræset 1. marts 1969, for at overtage en stilling i privat erhverv i Silkeborg. Det gav så anledning til, at jeg sammen med Jørn Bøg Hansen (JBH) købte hans praksis med overtagelse til 1. marts 1969. Samtidig købte JBH huset på Østergårdsvej, og jeg overtog den gamle dyrlægebolig på Nørregade 49. Det var et ældre hus. Dyrlæge Ebbesen havde købt huset omkring 1933 af en privat – ikke dyrlæge, og som en lille detalje i Nørregades historie, kan der læses i dagbladet Vestkysten, at dyrlæge A. Ebbesen i nr. 49, sammen med Marie Andersen i nr. 47, søger kommunen om fortov den 11. februar 1936, og samme år erlægger han forøvrigt 1.064 kr. i skat. Nørregade blev efter samme kilde asfalteret i 1932. HBP havde udvidet huset i sommeren 1953 mod nord, da der blev bygget dobbelt, dyb garage, apotek, pigeværelse og vaskehus i underetagen, og to børneværelser på 1. sal. På grunden havde der før været udhus og have.

Det var faktisk et stort hus at overtage. Huset var noget gammeldags indrettet netop for en stor datidig husholdning samt erhvervsvirksomhed. Indflytningen var ikke noget problem, det sørgede Hans Lund for. En tidlig morgen mødte han op med nyvasket traktor og gummivogn, samt en helt ny kedeldragt, og så gik det slag i slag hele dagen. JBH boede i en måneds tid i det gamle pigeværelse, og han måtte så passe praksis alene i et par dage, indtil vores sjæl var nået frem, og da han sammen med sin familie flyttede ind på Østergårdsvej omkring 1. april, blev tilværelsen igen normal, d.v.s., aldrig havde der været så travlt, som i den vinter og det forår. Udover normal praksisarbejde var der TB-prøver igen, og så blev der konstateret Mund- og Klovsyge hos Anton Bruun i Ilsted, og når sådan en sygdom bliver konstateret, så har man alle klienter i telefonen den første morgen efter, da alle skal

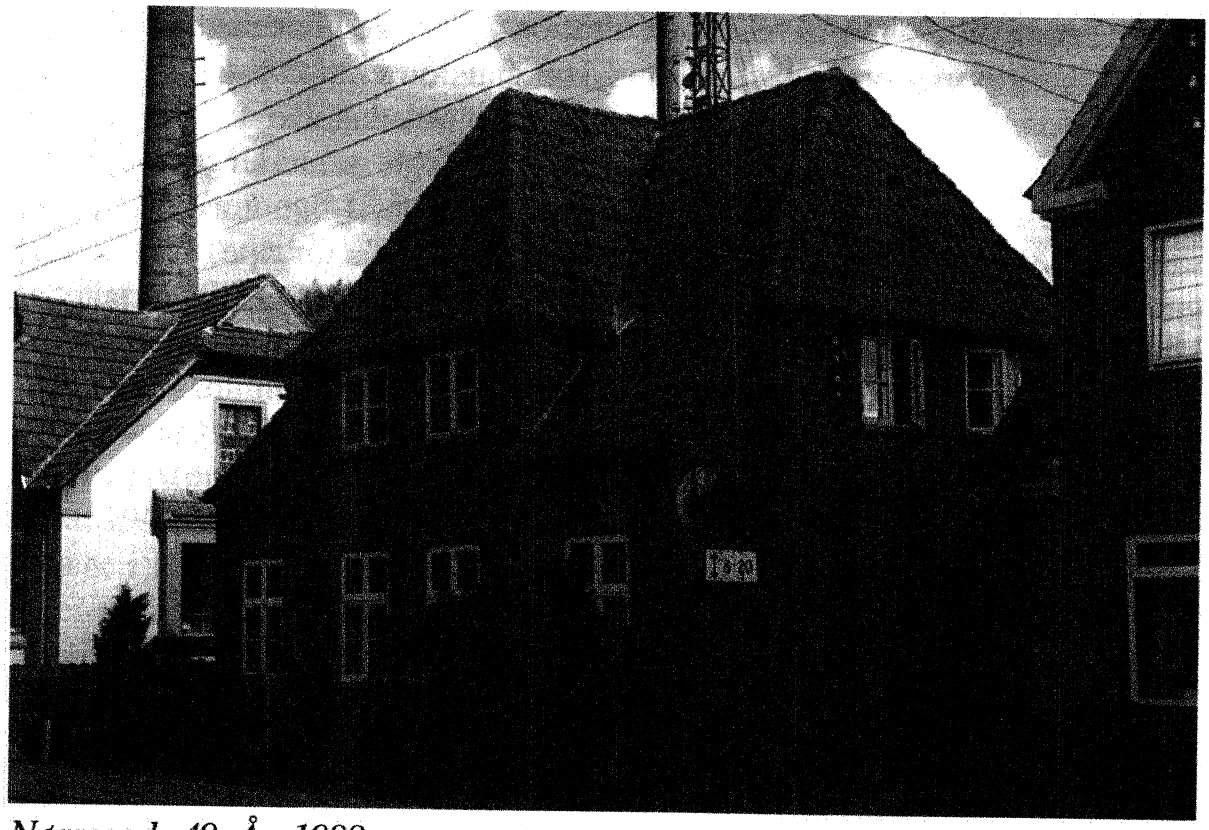

Nørregade 49. År: 1988.

have vaccineret først, og det på et tidspunkt, hvor vaccinationsprogrammet hverken er fastlagt af kredsdyrlæge eller politimester. Dertil kom, at der var udbrudt Rabies (Hundegalskab) i Sønderjylland, og tilfældene bredte sig efterhånden op mod Kongeåen, og ude mod øst overskred tilfældene Kongeåen. Det foranledigede, at et vaccinationsprogram for hunde skulle iværksættes. På selv samme tid var vi også begyndt at tage blodprøver for leukose: Populært oversat til smitsom blodkræft hos kvæg. Disse prøver blev taget i 3-årige intervaller i ca. 10 år. Teknikken på det tidspunkt var ikke så avanceret, som den er nutildags. Hvert glas skulle vendes – ikke rystes – indtil et stof i bunden af glasset var opløst, så blodet ikke størknede. Prøverne blev taget i vinterens kulde, da der var restriktioner for indsendelse, og prøverne måtte ikke udsættes for frost, hvilket var meget vanskeligt at overbevise postvæsenet om. Flere gange oplevede vi, at vi måtte tage prøverne om, da de under forsendelsen havde stået på Fredericia Banegårds perroner natten over i 20 graders kulde, og var totalt hæmolyseret. Prøveudtagningerne blev stillet i bero, da de andre problemer meldte sig, hvor vaccination for M&K fik allerhøjeste prioritet. Vi kørte næsten i døgndrift i 3 uger, og vaccinerede for alle tre typer M&K. Det var nødvendigt at vaccinere for disse tre typer A-B-C, da virus ikke kunne typebestemmes,hvilket er ret usædvanligt, og gav også myndighederne grå hår i hovedet. Vaccinerne kunne ikke blandes, og det siger sig

selv, at kreaturerne var splittertossede, da de hver især skulle stikkes tre gange. Da vaccinationerne var overstået, begyndte tvivlen blandt de lærde herrer at melde sig, og også hos jordnære dyrlæger i »sygekassefaget«, om det i det hele taget havde været M&K. Godt 20 år senere er man vistnok kommet til den konklusion, at det nok snarere var den i øjeblikket bekæmpende sygdom BVD = Bovin virus diarrhoe. Vejret var heller ikke med os i den periode. Det var forfærdeligt koldt, og der var masser af sne. Der var snestorm hver weekend, begyndende fredag aften, således at det var næsten umuligt at komme ud af byen lørdag morgen, og driverne blev større og større, og bilerne led under strabadserne. I snit havde jeg bilen på værksted en gang om ugen, et par gange bare for at få motorrummet tømt for sne. Flere gange blev vi hentet på traktorer midt om natten, da det var umuligt at køre fra sognevejene op til gårdene. Hjulsporene fra traktorer og tankvogne var nogle gange så dybe, at bilhjulene ikke kunne nå ned i bunden af dem. Driverne i Gørding Nørregade fyldte så meget, at der en overgang kun var ét spor i gaden.

I dette kaos blev rabiesvaccinationerne sat i gang. Bilerne holdt tæt i gaden, da der skulle vaccineres op imod 100 hunde hver dag fra Nørregade 49. Dengang var der stadig noget der hed sognefogeder, og de blev anbragt i vores apotek, for hundene skulle registeres og påføres et skilt med nummer før vaccinationen. Politiet hjalp til med regulering af færdsel, og der blev først nogenlunde parkeringsforhold, da Richard Jensen, Varho, ryddede parkeringspladsen ved missionshuset. Mange af hundene fra landet havde aldrig før været ude at køre i bil, og det skabte nogle meget barokke situationer. Bl.a. kan det nævnes, at Bendix Christensen, Stenderup, blev bidt tre gange af sin hund, som ellers var meget omgængelig. Første gang, da den skulle ind i bilen. Anden gang under transporten og tredie gang, da den blev vaccineret – i bilen.

Den følgende vinter, hvor det offentlige ikke lagde så stort beslag på os, var vinteren endnu strengere. Det var første gang, at jeg fik monteret snekæder på trækhjulene, og det gav sig udslag i, at jeg kom endnu længere ind i driverne, inden jeg måtte give op. Men engang imellem lykkedes det at komme igennem, når sneen var blevet så frostsikker, at bilen kunne køre ovenpå. På den måde nåede jeg engang til Bjerndrup gl. skole. Da kunne jeg pludselig ikke komme længere, og måtte tage et brat stop: 2 meter nedenfor vejen gravede kommunens folk med en gummiged. De var helt forbløffede, og spurgte vantro: »Hvordan er du dog kommet derop?«. Et spørgsmål, som jeg ikke helt kunne svare på, for jeg havde også forbløffelsens tegn i ansigtet, og jeg ville heller ikke genere dem, for jeg var dog kørende så langt. Ved gummigedens hjælp fik de mig ned på jorden igen, og i bakspejlet kunne jeg se dem ryste på hovedet, og næsten høre dem forme ordene: »Den towlige dyrlæge!«.

Et faktotum

Det siger sig selv, at dette kaos kunne ikke lade sig gøre uden at et faktotum, som hedder medhjælpende hustru også var medinddraget. Den gang var medhjælpende hustru ikke et skatteobjekt som nu, men – også som nu – en meget vigtig person i praksis. Praksis kan ikke fungere, hvis ikke hun er til stede enten ved entredøren, telefonen eller radiotelefonen. Hun skal, når manden er i marken, uden misforståelser, kunne tage imod en besked fra en klient og viderebringe den enten pr. telefon eller over radio. Egnens geografi må hun kende i den mindste detalje, og hvem der er nabo til hvem, så hun kan fange manden på det rette tidspunkt. Og når radioen ikke virkede – den satte meget ofte ud dengang – så skulle og skal hun kunne ane, hvor manden befinder sig, så hun ved eet enkelt telefonopkald kan bringe nødvendighederne videre. I gamle dage – før automatiske telefoncentraler – havde vi altid god hjælp fra bestyrerne på centralerne, når dyrlægen skulle spores. Hvis konen ikke kunne det, blev han som regel edderspændt og manede den sorte majestæt omgående op for hende. Hun må ligeledes kunne »fjernstyre« utålmodige klienter, kende deres psyke – hussvale de ængstelige på usentimental vis, og nedkæmpe de urimelige på dæmpet og dæmpende måde. Hun må af og til efter års erfaringer kunne stille en foreløbig diagnose og udlevere ikke-receptpligtige lægemidler, og rådgive, indtil manden når frem. Dernæst skal hun være ekspert i at sætte velsmagende mad på bordet, selv om denne mad har været varmet tre gange i mange timer. Komplet uvidenhed om, hvad der foregår i praksis vil herude blive opfattet som naturstridigt, og fortolket som ligegyldighed med manden og hans klienter. Som læge Karkov i Bramming sagde til mig engang: Der findes læge- og dyrlægekoner, som forstår og kan alt dette og mere til, men dem skrives der ikke bøger om.

På ét punkt må hun dog give op: Selv om telefonen og dørklokken ringer, må hun dog lægge sig, når hun skal føde børn. Anita kom til verden under fredelige forhold i Rødkærsbro, medens Tines opdukken i denne verden satte både myndigheder og billedpressen i alarm. 4 timer før barsel, kl. 3 nat – var der en kofødsel hos Chr. O. Hansen i Stårup. Ved hjemkomst var der veer hvert 10. minut, og kl. 6.30 var det hvert 5. minut. Samtidig kom der en mælkefeber hos Holger Andersen i Tange. HBP var i sommerhus på Fanø, så vi måtte klare os selv. Jeg lovede at alarmere jordemoderen, frk. Falbe i Søndergade på min vej ud. Det lykkedes at vække hende, hvorefter turen fortsatte til Tange. Ved hjemkomsten stod alle døre vidt åbne. Patient og jordemoder var væk. Lidt efter kom politiet. Jordemoderen havde bestilt ambulance til sygehuset: Sct. Josef – aftalt i forvejen – men da hun sagde, at de skulle komme hurtigt, så udlagde Falck det som udrykning, og det udløste alarm til politiet i Bramming, hvorfra Beck Nygård mødte op. Beck Nygård

Mor og barn har besøg af Billedbladets fotograf. Blomsterne er fra fotografen. 27/5 1968. Foto: Privateje.

lavede kaffe og passede telefon, medens jeg hentede rundstykker hos bageren.

Orlovsordninger var ikke indført dengang. 2 dage efter hjemkomst fra barsel blev praksishovedkvarteret passet igen. På samme tidspunkt nedkom Dronning Margrethe med Frederik. Nok ikke så hektisk, men sikkert under behageligere forhold. Billedbladet, som vejrede sensationer, opsporede alle, der fødte indenfor samme time som Dronningen, og det afstedkom flere sider fødende kvinder i bladet, fotograferet med den nyankomne.

A propos vores gamle radiotelefon, så var den på sine gamle dage blevet så løsagtig i sine frekvenser, at den bredte sig ind på TV-frekvenserne, således at meldinger om fødsler, yverbetændelser og udskudte liv blev rundsendt på TV-avisens lydside i den nærmeste omegn af Nørregade. Den lokale katastrofe var næsten større end den landspolitiske. Den blev så skiftet ud, og løsagtighederne forsvandt.

De små høje

På min boghylde står der stadig en stor og tung bog, som er laset af slid. Midt

på slidomslaget er der slidmærker af to tommelfingre, for så hårdt var det at holde den, når der hver dag i 2 år skulle læses i den under studietiden. Bogen hedder: The anatomy of the domestic animals. Det var en hellig bibel for os studerende dengang på den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Bogen skulle ikke forstås, men faktisk læres udenad. Den repræsenterede et fag, der dårligt nok appellerede til intelligensen, men så meget mere til stædighed og forsagelse. Alt det kunne læge Karkov og jeg diskutere, når vi i fælles ledige stunder gik tur på Gørding kirkegård, for her lå, som han nu kunne sige det, de fleste af hans patienter. Han mente, at han ikke i nævneværdig grad selv havde hjulpet dem derop, men samtaler med ham styrkede sjælen på vandringen i den tyste verden. Mellem mange af sine historier, kom han ind på at læse anatomi. Han sagde bl.a.: »Kender du ikke din anatomi som læge og ligeledes som dyrlæge, da famler du i blinde som muldvarpen, og efterlader små tuer på din vej gennem tilværelsen«. Om disse små gravhøje måtte jeg forklare ham, at det ikke var noget større problem. Godt nok sad anatomien stadig godt fast i hukommelsen, men stien bag os dyrlæger var dog forholdsvis ren, idet vi havde et godt samarbejde med DAKA i Lunderskov. Men ikke alt går, som man stiller diagnosen og behandler den, for højere kræfter spiller også ind i helbredelsen. Medicinen og hjælpen fra de højere kræfter hjalp ikke ved behandlingen af et slagterisvin hos Simon Lund i Sdr. Gørding. En morgen ringede han, at han havde et svin, som skulle have øjeblikkelig hjælp, da grisen var helt blå. 10 minutter efter stod jeg i Simons stald og behandlede grisen for lungebetændelse og hjertesvækkelse, og så kørte jeg hjem. Hen mod aften mødte jeg Simon, og spurgte om grisen havde rettet sig. »Ja, det havde den da«, sagde han, »den rettede sig helt ud!!!«. Humoren fornægtede sig ikke hos Simon, og han fortsatte: »Det du sprøjtede den med, var sikkert gået ud på den anden side!«.

Nye bekæmpelser

I Veterinærdirektoratets årsberetning for 1981 kan man læse, at TB-kampagnen er afsluttet, og i den samme for 1984 noteres det, at udryddelseskampagnen for IBR er indledt, og her i 1995 kæmper vi stadig med sygdommen, som har det med springe over den dansk/tyske grænse og lave sporadiske tilfælde i grænselandet og langt op i Jylland. På frivillighedens basis bekæmpes også en anden virussygdom i øjeblikket: BVD.

Afmatningen i landbruget begyndte også at kunne mærkes i Gørding praksis i slutningen af 80erne. Flere og flere små landbrug blev nedlagt. Jorden blev lagt under nabogårde og bygningerne solgt til byfolk, som opdagede det romantiske i at flytte på landet og holde dyr – får og høns. Andre nedlagte

bygninger blev opkøbt af en helt anden kategori mennesker: I løbet af ganske få uger fældede de alle de gamle træer rundt om stuehuset og lod de før så velholdte haver gro til, og fyldte gårdsplads, haver og omliggende jorder op med bilvrag, rustne køleskabe, frysebokse, plastic og rustent jern af enhver kategori, og til at holde sammen på det hele: En arrig Schæferhund.

Ny mand og aflastning

Midt i 1980erne besluttede JBH og jeg, at nu ville vi prøve at tage det lidt mere med ro og tage noget hjælp ind i praksis. Efter at have haft assistent i et par år, kom dyrlæge Esben Jakobsen til byen, og efter at par år som assistent, blev han optaget i firmaet. Esben købte hus på Risagervej, og på samme grund lå der et nedlagt tømrerværksted – opført i pseudoromantisk bindingsværksstil. Det blev optaget på et andet matrikel, og i løbet af et års tid blev der indrettet en klinik for mindre husdyr, og der blev lavet kontor, laboratorium og apotek. Efterhånden som det offentlige krævede mere og mere papirarbejde i sygdomsbekæmpelserne og registreringerne af samme, og ligeledes rationalisering af den daglige arbejdsgang – regnskaber m.v., blev der ret hurtigt indført EDB-styring af det hele. Et system, som ungdommen er vokset op med, men hvor der kræves ikke så lidt nytænkning af os ældre i faget: At sætte sig ind i en nymaskinel tankegang, som siges at være logisk, men ikke tænker logisk som os andre?

Efter konsultationstid

Hvis man ikke laver andet end sit fag, så bliver man fagidiot. Mange mennesker har erfaret dette, både om sig selv og andre. Vi har alle her i faget prøvet at slippe ud af den bås og deltaget i andre funktioner i byen og kommunen. JBH elsker jægerlivets glæder, og af og til er der faldet en fasan af til en kollega. Desuden deltog han aktivt i flere år i skolearbejdet som medlem af skolenævn og skolekommission. Esben ser glad ud, når han spiller violin, og det lyder hæderligt, når han optræder i lokale grupper til festlige lejligheder. Desuden har han være primus motor i institutionen: Forsamlingshuset – og så avler han får. Og for en selv, hvad er det så blevet til i fritiden: Fjernvarme, rideklub, Teater- og musikforening, redaktør af Hist og Her sammen med bogtrykker Chr. Sørensen, og så det sædvanlige: Bad, haven, vognvask, slå græsplæne, drikke kaffe, lægge kabale, politiske partier, sommerrevyerne, Gørding revyerne, se TV, gøre rent og sove.